

L'EMPREMPTA MORISCA A LA MARINA ALTA. ELS DESPOBLATS MORISCOS

MIREIA BAÑULS ESCRIVÀ

PEGO, MARINA ALTA

Resum: Aproximació a l'herència arquitectònica morisca a la comarca de la Marina Alta: els despoblats. Anàlisi de l'espai físic i l'evolució del poblament.

1. Espai físic: la muntanya

El binomi: morisc-secà, cristià-regadiu, ha actuat com a paradigma per a per a centrar-se en els diferents tipus d'espai que va ocupar la població mudèjar-morisca, durant els vuit segles de pervivència a la península ibèrica, però cal desfer-se'n. Amb tot, cal assenyalar alguns canvis en quan al patrimoni cultural morisc, que durant els segles que segueixen a la conquesta va experimentar tota una sèrie de transformacions.

En primer lloc, hi ha l'establiment de l'hàbitat a zones de muntanya d'una bona part de la població. D'aquesta manera, l'espai de muntanya es va convertir en un espai impermeabilitzat culturalment, on es tenia la possibilitat d'enfortir els lligams culturals i patrimonials. Com assenyala Isaac Donoso, *l'hàbitat resulta ser la realització cultural del patrimoni morisc, que ens explica la seva forma de viure*. Aquest espai és el que possibilita la vida morisca, i per tant el que els dona la seva raó de ser.¹

---

¹ DONOSO JIMÉNEZ, Isaac, *Hàbitat morisc a la Muntanya d'Alacant. Etnografia històrica de l'espai morisc*, Magnífic Ajuntament d'Onda, Onda, 2006, pp. 17-19.

La zona geogràfica coneguda com la Muntanya d'Alacant, comprén les comarques del Comtat, les Marines i l'Alcoià; i és en la comarca de la Marina Alta, concretament a les Valls de Gallinera, Alcalà i Ebo on es centra aquest estudi dels despoblats. Aquest aïllament que proporciona la muntanya, és on el morisc, fent ús dels mitjans que li proporciona el medi, construeix el seu hàbitat, i per tant, es configura la vida i l'activitat econòmica a la natura. Ací trobem un punt que difereix dels moriscos que viuen en les moreries, les quals estan controlades pels cristians i pateixen una segregació cultural bastant important, i és sols amb la comunitat (aljama) on troba un espai d'hàbitat purament morisc.

1.2. Hàbitat morisc. Formació històrica i formes de poblament

1.2.1. Formació

La implantació del feudalisme a les concentracions de la població amb uns nuclis urbans d'administració i d'organització de l'espai concrets, comportarà al sud de la zona d'Alacant l'ocupació dels llocs més apropiats. Contràriament, al nord, la població musulmana relegada a l'espai aïllat o de muntanya, s'acondicionà a les noves imposicions fiscals dels senyors trencant la seva dinàmica basada en el parentiu, les heretats i el sistema de propietat inalienable.

Amb el nou sistema feudal, en el cas concret de la muntanya d'Alacant, es dóna la pervivència dels models anteriors, però influenciats per les exigències feudals; malgrat que sí desvirtua el sistema rural islàmic del *rahal* i l'alqueria. També passa amb els models d'explotació de la terra, que queda influenciada pels senyors. El *rahal*, faria referència al mas d'explotació rural amb funcions agropecuàries, que amb el temps es vincularà a la propietat privada. Amb l'aparició d'aquesta última, va donant-se un tancament del patrimoni, i serà la solidaritat comunitària i seu el sistema d'articulació amb les aljames, el que tindrà rellevància sobretot a l'àmbit urbà.

El sistema de poblament islàmic al medi rural el trobem amb el sistema d'alqueria o *qurà*, on les comunitats estaven social i econòmicament estructurades. Amb la conquesta, es donarà l'organització i control a partir de les parcel·les com a nucli d'hàbitat, cosa que facilitava la capitació i el control demogràfic i fiscal. Es redueix d'aquesta manera, la comunitat a la família, la qual tindrà la parcel·la com a lloc d'explotació i d'hàbitat. Amb el temps, les parcel·les van unint-se i apareixen més o menys estructures espacials amb una organització urbana.

Certament, es dona una desarticulació econòmica i un aparent trencament de la comunitat, però l'aïllament és el que fa que perdure aquesta societat islàmica que viu sotmesa. La manifestació que deixa palesa la desarticulació econòmica és el trencament d'aquestes alqueries i les articulacions al voltant dels sistemes de control dels *hüsun*; encara que a la Muntanya d'Alacant es produeix l'absorció de la població i una articulació feble dels *hüsun*.

Amb l'abandonament dels llocs d'hàbitat el 1609, els moriscos marxaren al Nord d'Àfrica, concretament a llocs del litoral. La morfologia constructiva que seguiren fou similar, però amb detalls concrets diferents i amb una reapropiació del factor econòmic. Conseqüentment, es donava una nova consolidació de la comunitat morisca, unitària i amb suficiència econòmica; tanmateix, les coses no foren tant fàcils en arribar al nou destí.²

1.2.2. Formes de poblament

La població mudèjar-morisca, com s'ha mostrat, va ser superior a la cristiana, ja que la formaven unes 12.000 persones. Al cap i casal, la seva presència era quasi inexistent. A més a més, les localitats cristianes havien de ser notablement majors: més de la meitat (un 54%), de fet, superava el centenar de veïns o cases, mentre els llocs de moriscos se'n comptaven vint-i-

---

² DONOSO, Isaac, *Hàbitat...*, op. cit. pp. 52-60.

cinc (5,5%); i també en algunes poblacions cristianes, com Elx o Xàtiva, on hi havia moreries que entraven dins d'aquest grup.

El poblament de les dues comunitats tenien una distinció clara de l'espai d'hàbitat, que com s'ha remarcat, és més notable en alguns llocs que en altres. Els cristians, es troben als nuclis urbans de les ciutats i vil·les. Per contra els musulmans, vivien a les alqueries i petits llocs que no solien passar de les quaranta o cinquanta cases; així doncs, a part de les alqueries o els castells, també trobem els ravals perifèrics o moreries. Per altra banda, les localitats mixtes eren moltes, encara que hi ha les que tenien una xicoteta moreria, com Castelló; o de majoria musulmana com Onda, que estava dominada per un xicotet assentament cristià fortificat, d'unes dotze o quinze cases. La falta d'uniformitat resulta ésser un tret destacat en la distribució territorial al regne de València. Al nord del Millars, estava virtualment buit; al contrari de la resta del país.

Pel que fa als assentaments andalusins, aquests formaven part de xarxes constituïdes com aljames, formades per una desena d'alqueries. Aquestes tenien el seu origen en els pactes inicials d'assentament que fixaven l'ocupació de l'espai agrari i la gestió dels recursos del medi. A més a més, la mesquita, els magatzems i el sistema defensiu, eren els referents físics que fan palesa l'unitat de l'aljama. A les zones de població musulmana, es mantingueren les aljames i les alqueries, però sense controlar les fortificacions. Seguint en la mateixa línia, les alqueries destaquen per no tenir una morfologia definitòria i per la seva formació a partir d'agrupacions de cases, i inclòs avui en dia resulten identificables.³

A la Marina Alta, les restes dels "despoblats moriscos", mostren la conservació dels mateixos patrons constructius dels primers llocs d'habitació.

---

³ TORRÒ, Josep, "Formes de poblament i urbanisme. Com s'organitzen els llocs d'habitació dels musulmans del regne de València (segles XIII-XVI)", en BENÍTEZ, Rafael; GARCÍA, Juan Vicente, *Entre...*, op. cit., pp. 201-202 i 204

L'ordenament de les unitats domèstiques sí que varia, ja que es poden trobar dos habitacles enfrontats un a cada extrem del pati; encara que el més habitual és trobar dues o tres habitacions en angle recte, però en poden ser més, envoltant l'espai cobert. La planta de l'edifici sol ser quadrangular o quadrada, i en certes ocasions trapezoïdal amb uns 13-17 metres de costat. Els habitacles s'inscriuen en un perímetre definit per un mur que delimitaria el pati original, o bé el tancaria progressivament a mesura que van agregant-se. Cal afegir, que la casa no deixa de modificar-se a causa de l'afegit d'habitacions.

Les pautes constructives són comunes al món islàmic, i a més han perdurat en els temps actuals al Magreb i a altres regions. En el cas que ocupa al País Valencià, es pot observar que moments com la conquesta i la colonització cristiana no modificaren l'organització i el funcionament dels espais domèstics. Les dades de la documentació resulten ser imprecises, ja que no ofereixen informació concreta de la plasmació dels habitatges. Alguns textos fan algunes puntuacions sobre inventaris dels objectes mobles de l'habitatge, on l'austeritat és la característica principal, i on hi són els llits de canyís, els matalassos, taules, etc.

En quan a la distribució de l'espai, hi ha determinades instal·lacions d'ús i gestió en comú, com poden ser corrals, magatzems; i també espais oberts com els patis, els quals permeten la realització d'activitats on participa tota la comunitat. En quan al creixement de la residència, aquesta no sempre està ben definida, i per tant apareixen dificultats per a discernir dades concretes; i ha sigut gràcies a l'estudi de les restes ceràmiques com s'ha pogut establir coherència funcional dels habitacles.

La casa musulmana resulta ser un organisme viu, ja que és el reflex de la plasmació del cicle biològic del grup que l'habita. Amb tot, la fixació residencial dels grups de parentesc no és sempre duradora, ja que poden desaparèixer o transmetre's a altres la seva residència. Les alqueries, com a eix articulador

d'un espai agrari central, no són identificades amb una zona de residència concreta.

El creixement de les cases, era un punt amb els que els constructors de les cases ja comptaven, i és això el que explica la separació entre les cases per a la projecció exterior. Els trets característics de l'urbanisme poden definir-se en tres: primer, l'absència de línies de carrer rectes i ordenades geomètricament; en segon lloc, la necessitat de mantenir vies d'accés i de sortida, a l'interior dels complexos domèstics que han anat tancant-se i saturant-se tal i com ha anat donant-se la seva expansió; i per últim, per la construcció de noves vivendes. Les reculades de les façanes i els atzucacs també són herència de la morfologia constructiva islàmica.

En quan a les alqueries, aquestes sí foren reformades amb la introducció del cultiu de la canya de sucre i la construcció dels trapigs a la Safor. Aquests es troben als complexos senyorials formats per la casa-magatzem, un hort tancat, el trapig, que són els condicionants fonamentals de l'ordenació dels habitatges. Cal afegir, que a finals del segle XIV es dona el naixement de noves i petites alqueries a l'horta de Gandia i Xàtiva, les quals no tenien cap semblança amb les antigues alqueries andalusines.

Així doncs, les antigues aljames es mantingueren, però, sí que alguns sectors més marginals entre els camperols musulmans s'acomodaren a un tipus de vivenda diferenciada de la resta dels grups musulmans. Amb tot, és cap al quatre-cents, quan es denota que moltes famílies de parcers i jornalers musulmans degueren ocupar cases monofamiliars, a la manera cristiana.⁴

En un altre ordre de les coses, també queda constància de la construcció de moreries i caserius promoguda pels senyors, arrendataris i viles per a atraure a la població musulmana. Cal tenir en compte, que a partir del 1403 l'emigració interior dels camperols no és possible més enllà de les fronteres del regne, cosa

---

⁴ *Ibidem*, pp. 206-217.

que enforteix la competitivitat per adquirir mà d'obra musulmana per a treballar la terra. Aquests llocs d'hàbitat estaven formats per petites plantes estandarditzades, construïdes sobre parcel·les situades de forma regular, i de manera perpendicular al carrer.

1.2.3. Despoblament

L'expulsió va fer que el que havien sigut els poblats moriscos passaren a convertir-se en despoblats. Alguns dels poblats foren rehabilitats de nou, però les condicions que imposava la muntanya no afavorien gens l'elecció per aquest espai, i per aquesta raó fou per la que molts poblats quedaren deshabitats per sempre o foren utilitzats per a l'activitat ramadera. A aquest fet, cal sumar la càrrega econòmica que suposava per als nous pobladors els censals que havien deixat els moriscos. Fou sols amb la baixada dels censals, el que afavorí la vinguda de contingent humà, que féu ben prompte seues les millors terres i cases, contribuint d'aquesta manera a la despoblació i abandonament total pel temps d'aquests llocs.

L'historiador Lapeyre, calcula que foren 59 els llocs moriscos abandonats a la zona d'Alacant, cosa que afectà molt a les valls de la muntanya, ja que quedaren despoblades en un 50% o més per cadascuna d'elles. A les zones del litoral, el despoblament va ser també important, però no era tant visible com a la muntanya, on a part de l'abandó dels llocs d'hàbitat també quedaren ermes moltes terres. La terra resultava ser un punt vital dins del cicle econòmic per a mantenir el seu funcionament, i era amb el rendiment de les terres com podia assegurar-se el poblament d'aquestos espais o almenys el seu ús per a alguna activitat. Al 1609 les autoritats ja manaren als senyors que les collites no es pergueren, i també que les terres continuaren amb els seus cultius.⁵

---

⁵ DONOSO, Isaac, *Hàbitat...*, op. cit. pp. 48-51.

2. Els despoblats moriscos a la Marina Alta

L'expulsió de 1609, va comportar que la major part dels pobles moriscos quedaren deserts, encara que en alguns casos se'n repoblaren alguns donant-los un ús com a corral.

La Marina Alta compta amb un nombre important de despoblats moriscos, que poden agrupar-se en tres conjunts: la Vall de Gallinera, la Vall d'Ebo i la Vall d'Alcalà. D'aquests, la Vall de Gallinera, comptava amb una vintena d'alqueries a la fi del segle XIV, de les quals dos s'adscriuen al terme de la Vall d'Alcalà, on existien altres set a la mateixa època. La Vall d'Ebo, incloïa la baronia de Gallinera, a la que aportava cinc alqueries.

A banda d'això, al segle XV es va donar la desaparició d'alqueries. Ara bé, durant el segle XVI es va donar un creixement demogràfic morisc, que va permetre recompondre la xarxa d'hàbitat que existia anteriorment. L'expulsió, sí que va reduir les àrees de població actual en les tres valls.

2.1. Despoblats a la Vall d'Alcalà

La Vall d'Alcalà, resulta ésser un lloc de difícil accés a causa de les condicions orogràfiques que l'acompanyen. Ben al contrari passa a la planura de la vall, ja que és un plana fèrtil i cultivable. Actualment la formen els pobles d'Alcalà de la Jovada i Beniaia. Els despoblats que té en són quatre: la Querola, La Roca, Benialí i l'Atzuieta. També hi ha el de Rafalot de Benixarcos, encara que no apareix als documents com a despoblat o poblat, sinó que tal volta únicament degué ser un corral; també ha donat a pensar que podria tractar-se d'una homogeneïtzació entre el *rahal* o mas d'explotació rural, i l'alqueria o hàbitat rural; encara que cadascuna d'elles té una evolució pròpia.⁶

---

⁶ DONOSO, Isaac, "Hàbitat morisc a la Vall d'Alcalà", en *4t Congrés d'Estudis Comarcals de la Marina Alta*, 2 vols, Vol. I, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, 2003 p.185.

Respecte a la demografia dels poblats, aquesta ha sigut estudiada a partir del nombre de focs, on s'aprecia que a la fi del segle XVI menys Benialí, tots els poblats experimenten un creixement.⁷

▪ **Adzubieta**

L'Atzubieta presenta una gran estat de conservació, i el seu traçat és desordenat. El seu topònim prové de l'àrab *zubia* "pou", que s'assimila al terme *Az/zubi/et/a*; o també al terme *zawiya*, ermitori o ermita que es trobaria als seus voltants.

Segons els documents el poblat data de 1356, encara que alguns dirimeixen i afirmen que seria anterior a la conquesta. Després de les expulsions de 1609, les vivendes foren utilitzades pels pobladors cristians fins al segle XVII. Des d'aleshores fins als nostres dies les seves cases han servit com a corrals o magatzems.

Respecte a la morfologia dels habitatges, les cases presenten dos altures, i les teulades a l'aigua; a més s'aprecia la continuació d'un model parcel·lari regular en forma de quadrat.

▪ **Querola**

És el despoblat millor conservat, i es situa en un turó damunt de la font de Beniaia, a prop d'una cantera, la roca de la qual va servir per construir les cases. Consta de dos grups de construccions, fetes amb tapia de maçoneria, col·locada en fileres o de manera irregular.

L'etimologia del seu nom presenta diferents opcions: "Cayrola", "Cariola", "Querola" o "Criola". El seu origen com a alqueria pot remuntar-se al segle XI,

---

⁷ LAPEYRE, Henri, *Geographie de l'Espagne morisque*, París, École Pratique des Hautes Études, 1959. Extret de DONOSO, Isaac, *Hàbitat...*, op. cit. p. 63.

tal i com demostra part de la ceràmica que s'ha trobat. A la segona meitat del segle XIV es va convertir en un important punt d'habitatge, i comptava amb unes vint famílies; però va anar perdent la seva població, fins que en arribar al 1609 no es donaren indicis de repoblar-lo. D'aquest caldria ressaltar, que té una configuració urbanística molt fusionada. Destaca una evolució del sistema parcel·lari cap amb la fusió de les cases, creant illes i unitats de conjunt, cosa que dóna una visió ordenada del lloc.⁸

▪ **Benialí**

Es troba situat al camí de les Tres Forques al pla de Vinyes, una plana molt fèrtil, cosa que ha fomentat la reutilització de les seves pedres per a la construcció de marges. Avui en dia resten unes quatre cases formant una illa, cosa que indica un hàbitat molt reduït que no evoluciona com ho fan la resta de poblats. La informació que ha aportat confirma un model d'hàbitat amb condicions de fusió de les diferents parcel·les.

Benialí pot definir-se com a *rahal*, ja que presenta diferències amb l'alqueria, les quals queden reflectides en una propietat parcel·laria que no té un creixement urbanístic més que aquesta; i és per això que les terres d'explotació queden al *rahal*.⁹

▪ **Roca**

D'aquest se'n sap ben poc, ja que les maleses no deixen més que fer una aproximació a les seves restes. El seu nom fa referència a un tossal que es trobava molt prop del despoblat.

---

⁸ *Ibidem*, pp. 65-67.

⁹ DONOSO, Isaac, *Hàbitat...*, op. cit., pp. 198-199.

El seu conjunt està format per una illa gran, constituïda per cinc parcel·les. Altrament, es pensa que podrien haver algunes illes més darrere de la que avui encara resta. Cal afegir, que la seva regularitat dóna a pensar en l'existència d'un poblat més gran amb plaça i més carrers regulars.¹⁰

- **Benixarcos**

Benixarcos o Rafelet de Benixarcos, i segons un registre de 1274 *Rahal Abinçarco*, és a dir, Rahal/corral de la família Zarco, és el nom que ha fet que es relacionara amb la família aristocràtica de la Vall, la d'Al-Azraq; l'única que s'alça front a la conquesta aragonesa. El conjunt del Rafelet de Benixarcos seria una propietat particular d'un llinatge important de la Vall, i possiblement fou al 1274, quan Al-Azraq és a l'exili, i es registraria com a "Rafal".

La seva morfologia és molt simple en comparació amb la resta de despoblats. Presenta una illa amb dues parcel·les contigües.¹¹

2.2. Despoblats a la Vall de Gallinera

La Vall de Gallinera, ha sigut al llarg de la història una de les valls més poblades, cosa que ha quedat reflectida en el seu patrimoni, degut a la gran quantitat d'alqueries i llogarets que albergava. Dels vint-i-un llogarets que arribà a tenir la Vall de Gallinera en època medieval sols huit resten habitats actualment.

El pas del temps ha esborrat l'emplaçament de moltes d'aquestes alqueries, i són alguns topònims els que evoquen l'origen musulmà: Alcúdia, Benialí, Benibader, Benicalaf, Beniestop, Benifotox, Benihaia, Benimàmet, Benimahomet, Benimarsoc, Benirrama, Benissili, Benissivà, Benitaia, Bolcàssim,

---

¹⁰ *Ibidem*, pp. 199-200.

¹¹ DONOSO, Isaac, "Hàbitat...", *op.cit.* 196-200 pp.

la Carroja, Llombai, Ràfol, Solana de Benisili, la Solana. L'aparició de tantes alqueries, explica Josep Torró que es donaria per *la pressió senyorial sobre els musulmans de la Vall de Gallinera, que provocava la necessitat de posar en conreu terres marginals i produir més rendes*.

La pervivència de tots els llogarets no és la mateixa, ja que algunes alqueries foren abandonades durant el segle XV i altres arran l'expulsió dels moriscos. Amb tot, foren les que tenien un espai agrari més atractiu i gran les que foren repoblades pels mallorquins.¹² Fins als nostres dies únicament han arribat tres despoblats: la Solana de la Carroja, l'Alcúdia a Benialí i Benimarsoc a Benirrama

En quan a la demografia de la Vall, hi ha diferències entre els llocs que es mantingueren i els que es despoblaren, cosa que assenyala, la predilecció d'uns llocs vers altres. En el cas de la Solana, no apareix en cap cens demogràfic, sinó que tant sols es tenen els documents que va aportar l'historiador Josep Torró, els quals fan referència a 11 cases al 1547.¹³

- **Alcúdia**

L'Alcúdia es troba situada a mig camí entre Benirrama i Benialí, junt a l'antic camí Reial de la Vall de Gallinera, en el punt que rep el nom de l'Alcúdia. Es documenta al *Llibre de la col·lecta del morabatí de les valls de Gallinera i Ebo*. La seva etimologia bé de l'àrab *al-kúdyā* "la lloma", que fa referència al petit promontori sobre el qual s'alça.

En quan al seu estat de conservació, manté de l'església dedicada a Maria Magdalena les parets, i el conjunt també presenta bastant bon estat. El despoblat també conserva la font que serviria per al reg dels horts.

- **Benimarsoc**

Es troba situat, vora l'antic camí Reial de la Vall de Gallinera, en el punt conegut com el camí de la Font de la Mata. Es vertebrava al voltant d'un carrer

---

¹² MORERA, Vicent; ORTOLÀ, Juanjo, *La Vall de Gallinera per camins de moriscos i mallorquins*, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, 2011.

¹³ DONOSO, Isaac, *Hàbitat...*, op. cit. pp. 97-98.

principal, vertebrat per una sèrie de vivendes de planta rectangular, distribuïdes per illes.

Les primeres notícies documentals tracten del 1286, on apareixen diferents variants del nom (Benimanzer, Benimarzoch, Benimasoch, Benimaroc, Benimarçoh, Benimarsoc). L'origen del topònim prové de l'àrab *Banû Marzûq*, què era el nom del grup berber que va crear l'alqueria.

Benimarsoc deixa de ser habitat a partir de 1920, cosa que ha comportat un procés gradual de deteriorament. De les restes que trobem avui en dia, bona part corresponen a cases construïdes pels repobladors mallorquins i els seus descendents.

- **La Solana de Benisili**

Les informacions que es tenen d'aquesta alqueria la proporcionen les seves restes constructives, i les restes ceràmiques que encara resten dels segles XIII-XIV. No s'ha trobat cap documentació relativa en quan al seu nom, i per aquesta raó rep el nom del lloc que ocupa.¹⁴ Els primers estudis d'aquest despoblat, foren fets per Josep Ivars i Josep Torró; i posteriorment, Isaac Donoso, també l'estudià afirmant que tal volta solament serví com a corral ramader.¹⁵

Avui en dia sols pot observar-se una vivenda, que té rehabilitacions i ampliacions posteriors. Aquesta alqueria no va tenir una vida molt llarga, ja que es suposa que desaparegué cap al segle XV o abans.¹⁶

Conclusions

Aquest treball ha pretés posar de manifest la importància i la necessitat de conservació dels despoblats moriscos com un bé patrimonial d'aquesta

---

¹⁴ MORERA, Vicent; ORTOLÀ, Juanjo, *La Vall...*, op. cit., pp.40-44.

¹⁵ DONOSO, Isaac, *Hàbitat...*, op. cit., p. 100.

¹⁶ MORERA, Vicent; ORTOLÀ, Juanjo, *La Vall...*, op. cit., pp. 44.

comunitat humana, a més de ser un element important dins la història i cultura valencianes. Els despoblats moriscos, encara que en alguns casos també anomenats corrals, són i formen part de la idiosincràsia del poble morisc a les nostres terres.

Aquest hàbitat queda apartat de la resta de la població cristiana, ja que es troba a la muntanya, la qual es converteix en el nexa de preservació dels seus trets culturals, per l'aïllament que proporciona i que permet la pràctica de la vida i religió islàmiques. El nou espai comporta un redimensionament de l'economia, adaptant-se al medi físic i natural; encara que també cal afegir la introducció del sistema feudal, amb la consegüent parcel·lació de la terra.

L'arquitectura que trobem és continuadora de la tradició constructiva islàmica, que en el cas de la península ibèrica tenia una tradició de vuit segles. Els espais són multifuncionals, ja que la religiositat també es practicada a dins la llar.

La bibliografia consultada ha permès posar en valor aquestes construccions, situant-les dins del seu context històric, i també actual, a més de fer un crit d'atenció per a la seva conservació. A dia d'avui es pot observar part d'aquestes construccions, les quals queden camuflades per la vegetació que ha anat creixent al seu voltant, i que al mateix temps ha contribuït a la destrucció i mal estat d'aquestes obres. Nogensmenys ha estat el mal ús, com a corrals ramader, l'espoli de les pedres i l'abandonament total d'aquestes edificacions. Amb tot, alguns despoblats sí han rebut, com és el cas de l'Adzubieta o la Queirola a la Vall d'Alcalà, la protecció com a BIC (Bé d'Interés Cultural) dins la categoria de monuments, cosa que comportarà el seu manteniment com a un museu a l'aire lliure i han la garantia de ser protegit.

Localització de les zones morisques i cristianes del Regne de València. Piqueras, Juan, En BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael; GARCÍA MARSILLA, Juan Vicente, coord., *Entre terra i fe. Els musulmans al Regne cristià de València (1248- 1609)*, Universitat de València, València, 2009, p. 196.

Despoblat de la Queirola. Vall d'Alcalà. Imatge: www.auntirpedra.com

Despoblat de l'Adzubieta. Vall d'Alcalà. Imatge: www.auntirpedra.com

BIBLIOGRAFIA

BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael; GARCÍA MARSILLA, Juan Vicente, coord., *Entre terra i fe. Els musulmans al Regne cristià de València (1248- 1609)*, Universitat de València, València, 2009.

CAPÓ, Bernat, *Espigolant pel rostoll morisc*, Bullent, Picanya, 1999.

DONOSO JIMÉNEZ, Isaac, “Hàbitat morisc a la Vall d’Alcalà”, en *4t Congrés d’Estudis Comarcals de la Marina Alta*, 2 vols. Vol. I, Institut d’Estudis Comarcals de la Marina Alta, [s. ll.], 2003.

DONOSO JIMÉNEZ, Isaac, *L’hàbitat morisc a la muntanya d’Alacant: etnografia històrica de l’espai morisc*, Ajuntament d’Onda, Onda, 2006.

IVARS CERVERA, Joan, *La Marina Alta segona l’informe Fabián i Fuero (1791)*, Ajuntament de Dénia, [s. ll.], 2007.

MAS, Antoni; MAS, Josep; NOGUERA, Jaume, *La senda de l’èxode. Els moriscs de la Marina Alta i la seva empremta després de 1609*, Ed. 96 i MACMA, La Pobla Llarga (València), 2009.

MORERA, Vicent; ORTOLÀ, Juanjo, *La Vall de Gallinera. Per camins de moriscos i mallorquins*, Institut d’Estudis Comarcals, [s.ll.], 2011.

www.auntirdepedra.com

COM CITAR AQUEST ARTICLE:

Format Norma ISO 690-2

Bañuls Escrivà, Mireia, “L’empremta morisca a la Marina Alta. Els despoblats moriscos” [en línia]. *Clapir, Joves Historiadors i Historiadors Valencians* [publicació seriada en línia]. Novembre 2014. <enllaç> ISSN 1989-5909* [Consulta: Dia Mes Any].

*El ISSN encara no el tenim. No podem posar-lo fins que no el tinguem.

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquest article i la seua utilització ha de respectar els drets de la persona/persones autora/autores. Pot copiar, distribuir i comunicar públicament l'obra. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona/persones autora/autores i el títol de l'article. No s'autoritza la seua reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre. Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de l'article com als seus resums i índexs.